

18. Skorohod V.G. Vvedenie v agronomiju s osnovami zemledelija / V.G. Skorohod. – Vorosilovgrad, 1956. – 202 s.

19. Onoprijenko V.I. Istorija ukrai'ns'koi' nauky XIX–XX stolit': navchal'nyj posibnyk / V.I. Onoprijenko. – K., 1998. – 304 s.

20. Antonov E.A. Stanovlenie i sovremennoe sostojanie nauchno–agronomicheskogo znanija: monografija / E.A. Antonov. – Har'kov, 1992. – 117 s.

21. Polikarpov V.S. Istorija nauki i tehniki: uchebnoe posobie / V.S. Polikarpov. – Rostov–na–Donu, 1998. – 352 s.

22. Istorija svitovoi' nauki i tehniki: navchal'nyj posibnyk / za red. A.P. Ogurcova. – K., 2000. – 664 s.

* * *

УДК 9.93.94

Кучернюк І., аспірантка кафедри давньої та нової історії України, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), irochka89@ukr.net

Українське театральне життя на сторінках часопису «Рідний край» (за матеріалами 1905–1916 рр.)

Розглядається проблема висвітлення в україномовній періодиці початку ХХ ст. процесу становлення театрального мистецтва в Україні.

На основі аналізу статей часопису «Рідний край» досліджено театральне мистецтво на Україні, показано роль часопису в культурному відродженні України (1905–1916 рр.).

Важливе місце відводив часопис матеріалам, присвяченим театральному мистецтву України. Вбачаючи в українському театрі прояв українського духу, усвідомлюючи, що кращі українські п'єси мають більший вплив на українців, ніж окремі наукові трактати, «Рідний край» вміщував на своїх шпальтах чимало оригінальних матеріалів з історії театру. Щодо самих публікацій у часописі, присвячених українському театрові, тематично вони відрізнялися. Надруковані на сторінках матеріали зосереджують увагу на проблемах, пов'язаних з діяльністю перших театральних груп, окремих митців, що своєю самовідданою працею вірно служили рідній культурі, боронили українське слово.

Ключові слова: театральне мистецтво, україномовна періодика, «Рідний край», культурне відродження.

Kuchernyuk I., graduate student of the department of ancient and modern history of Ukraine, Kiev National University Taras Shevchenko (Ukraine, Kiev), irochka89@ukr.net

Ukrainian theatrical life on the pages of the journal «Ridnyi Kray» (based on 1905–1916 years)

Based on the analysis of magazine articles «Ridnyi Kray» studied theatre art in Ukraine, the role of the magazine in the cultural renaissance of Ukraine (from 1905 to 1916 rr.).

The materials published on the pages of the magazine covering a wide range of problems faced Ukrainian community, particularly the process of theatre art in Ukraine. Important role assigned journal articles dedicated to theater arts in Ukraine. Seeing the manifestation of Ukrainian National spirit in theatre art, realizing that the best Ukrainian plays have a greater impact on Ukrainian community than individual scientific treatises, «Ridnyi Kray» accommodated a lot of original material on the history of theater. Publications in journal devoted to Ukrainian theaters, differ thematically. The materials published on the pages of the magazine focusing on issues related to the activities of the first theater groups and individual artists which with their selfless work faithfully served national culture, defending Ukrainian word.

Keywords: theatre art, Ukrainian Periodicals, «Ridnyi Kray», cultural revival.

Кучернюк І., аспірантка кафедри древньої і нової історії України, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), irochka89@ukr.net

Українська театральна життя на сторінках журналу «Рідний край» (по матеріалам 1905–1916 гг.)

Рассматривается проблема освещения в украиноязычной периодике начала ХХ в. процесса становления театрального искусства в Украине.

На основе анализа статей журнала «Рідний край» исследовано театральное искусство на Украине, показана роль журнала в культурном возрождении Украины (1905–1916 гг.).

Журнал отводил важное место материалам, посвященным театральному искусству Украины. Видя в украинском театре проявление украинского духа, осознавая, что лучшие украинские пьесы имеют большее влияние на украинцев, чем отдельные научные трактаты, «Рідний край» помещал на своих страницах много оригинальных материалов по истории театра. Относительно самих публикаций в журнале, посвященных украинскому театру, то они тематически отличались. Напечатанные на страницах журнала материалы сосредоточены на проблемах, связанных с деятельностью первых театральные группы, отдельных артистов,

которые своим самоотверженным трудом верно служили родной культуре, защищали украинское слово.

Ключевые слова: театральное искусство, украиноязычная периодика, «Рідний край», культурное возрождение.

Вже протягом значного періоду часу увага мистецтвознавців, культурологів, істориків прикута до художніх процесів, що відбувались у першій чверті ХХ ст. у Наддніпрянщині. Одним із найяскравіших, найпримітніших явищ даного періоду було театральне мистецтво. Початок нового, третього тисячоліття дає поштовх для уважнішого вивчення, осмислення і навіть переоцінки мистецьких явищ минулого. Театр, як і будь-яка інша царина культури, є критерієм цивілізаційного розвитку тієї чи іншої суспільної групи, засобом визначення її місця і ролі у соціально–політичних взаєминах, свідченням її самодостатності тощо. Дослідники історії українського театру перших десятиліть ХХ ст. відзначають активізацію його розвитку – поступовий відхід від народно–побутового мистецтва та метаморфози в унісон із драматургією, яка у той час поволі переходила від мелодрам на побутовій чи історичній основі до реально–побутових, соціальних п'єс, символічних творів і психологічних драм.

Український театр кінця ХІХ – початку ХХ століть був одним з найважливіших ідеологічних факторів у справі розбудови нації. Він «розжеврив у свідомих, і збудив у не-свідомих національне почуття, [...] став великим етапом і чинником в історії зростаючого національного самопізнання» [9, с.49]. Одночасно українське сценічне мистецтво того часу стало явищем мистецького порядку і сягнуло вершин світового театру, завдяки чому і здобуло визначення – «театр корифеїв». У 80–х – 90–х роках ХІХ століття у гастрольюючих українських трупях формується унітарна національна театральна школа, своєрідність якої значною мірою обумовлюється музично–драматичним репертуарним спрямуванням.

Розквіту українського театрального мистецтва останніх років ХІХ ст. – початку ХХ ст. сприяла творчість М.Кропивницького, М.Старицького, І.Карпенка–Карого, В.Винниченка, Лесі Українки, О.Олесья, Г.Хоткевича, Б.Грінченка, Л.Яновської та ін. Ось як характеризував українську драматургію Іван Франко: «Гра українських артистів, то не була дилетантська імпровізація, але здобуток сумлінних студій, глибокого знання українського народу, освітленого інтуїцією великих талантів» [11, с.109]. Багато подій театрального життя перших двох десятиліть двадцятого століття залишилися маловивченими. Напередодні Першої світової війни, як відзначають історики українського театру Д.Антонович та О.Кисіль, пройшовши шлях постійного роздрібнення українських театральних труп, цензурних заборон та адміністративних обмежень, вимушеного гастрювання, українське театральне життя, деякою мірою усталилося [6, с.126–128].

Культурне життя певного регіону найкраще представлено в періодичних виданнях як історичних джерел. Мистецько–культурні події місцевого значення досить точно відображені насамперед у періодиці. Періодичні видання важливі тим, що їх автори є безпосередніми свідками описуваних подій. Національна преса минулого, зокрема преса неспеціалізована, щоденна, є живою ілюстрацією театрального життя, адже саме на її сторінках подавалися перші (можливо, найемоційніші) враження про поставлені вистави, найсвіжіша інформація про події театрального життя. Саме тому виявлення, систематизація й аналіз пресових публікацій про події в українському театрі та довкола нього нині актуальне, хоча і доволі трудомістке та надзвичайно відповідальне завдання.

На початку ХХ ст. значну роль у висвітленні культурних і мистецьких подій регіону почали відігравати українські національні видання. Перший україномовний часопис «Рідний край», заснований у Полтаві 1905–го року письменниками Панасом Мирним, Грицьком Коваленком і адвокатом Миколою Дмитрієвим, був справді національним виданням. На його сторінках друкувалися літературні твори українських письменників, порушувалися пробле-

ми школи, літератури, театру, обговорювалася доля інших українських часописів. Це був час патріотичного піднесення, коли питання національного самовизначення, державотворення, а отже, необхідності підтримки розвитку українського театру, музики, культури загалом, чи не вперше повною мірою почали усвідомлювати співвітчизники.

У пропонованій статті маємо на меті простежити за особливостями висвітлення (жанри публікацій, їх тематика, автори) українського театрального життя, проблем українського театру в соціально-політичних умовах початку ХХ ст., у публікаціях, друкваних на сторінках часопису за весь період його видавання (1905–1916 рр.).

Зазначимо, що видавцем часопису був Г.Маркевич – культурний і громадський діяч, товариш Панаса Мирного та Миколи Лисенка. Редакторський колектив журналу поряд із завданнями політичними, економічними, ставив перед виданням завдання культурно-просвітницькі, а саме: з'ясувати та змалювати «національно-культурні потреби українського народу» та, в міру можливостей, вирішувати проблеми науки, освіти, літератури, мистецтва тощо й популяризувати досягнення у цих галузях [8, с.358–379]. Так, наприклад, часопис висвітлював події з нагоди вшанування видатних діячів української культури, широко коментував перше святкування в Кременчуці роковин Тараса Шевченка (1906).

Бурхливий розвиток театру вимагав нового репертуару. Українська драматургія перейшла в активний стан – росла кількісно і якісно. Великою проблемою на той час було надрукувати драматичний твір. «Рідний край» протягом 1906–1915 рр. опублікував низку драматичних творів: Михайло Кропивницький «Скрутна доба», Українка Леся «В катакомбах», «Йоганна, жінка Хусова», «Бояриня», Микола Глек «Оксана», Горюн М. «Самотність», Кашенко Андріян «По закону», Левченко Г. «На межі», Пчілка Олена «Світова річ», «Згуба»; Волдський А. «На бідного Макара»; Олесь Олександр «По дорозі в казку», Сулима Тетяна «На іменинах»; Пилипович М. «Безпартійний». З'явилися в тижневику й переклади драматичних творів, здійснені невтомною Оленою Пчілкою: Гоголь Микола «Одруження», Словацький Юліуш «Лілля Венеда» [10, с.231]. Таким чином «Рідний край» зіграв свою роль у розвитку української драми, у тому, аби вона потрапила на сцену, знайшла свого поціновувача і просвітила його.

Майже кожен номер газети містив відомості про новинки українського театрального життя – репертуар, гастролі, бенефіси видатних акторів, рецензії на вистави (ці публікації подавалися зазвичай під рубрикою «Український театр») [3, с.16]. На сторінках цього важливого в той час видання постійно з'являлися публікації новин з театрального життя регіону та столиці. Відзначимо такі статті: Зозуля. Український театр [1906. – Число 40. – С.9–10]; М.Д. [Микола Дмитрієв]. Український театр [1906. – Число 39. – С.8]; Ашкаренко Гр. Спомин про першу українську трупу [1908. – Число 15. – С.12–14]; Новицький М. Наш театр на чужині [1908. – Число 18. – С.12]; редакційна замітка «Марія Заньковецька» [1908. – Число 35. – С.13–14]; Олена Пчілка. Для української сцени [1908. – Число 8. – С.10–11]; Сторонній. Український театр у Києві [1911. – Число 22. – С.21–22].

Залежно від типу інформації, яку містять опубліковані матеріали, вважаємо за можливе об'єднати їх у тематичні групи: 1) гастролі українських акторів і театральних труп; 2) сценічна діяльність трупи М.Садовського; 3) загальні проблеми українського театру першого двадцятиліття ХХ ст.

До публікацій першої групи належать переважно повідомлення, які відзначаються документальністю висловлювання. Їхня особливість – лаконічне подання фактів. Наприклад, із низки повідомлень у №38, 40, 44 за 1905 р. дізнаємося, що: українська трупа М.Садовського в Полтаві 15 вересня розпочала гастролі, репертуар дуже цікавий, ставилися драми Карпенка Карого [10, с.230–235]. Зустрічаємо на сторінках «Рідного краю» інформацію і про акторський склад, матеріальну базу інших українських театральних труп [7, с.5–8].

Заслугує уваги володарка української сцени, Марія Костянтинівна Заньковецька в статті «Марія Заньковецька», присвячена 25-літньому ювілею творчої діяльності актриси. З цієї публікації читач дізнається про життєвий шлях артистки, про її талант. Живою легендою, царицею мистецтва Заньковецьку називали вже тоді. Викликає захоплення патріотизм цієї жінки: вона не перейшла на російську сцену, яка б зробила її відомішою, а залишилася вірною українському театру, рідному слову [2, с.12–14]. За 1908 рік у тижневику вміщено ще одну коротеньку замітку – «Ушанування Марії Заньковецької» – українську зірку, що сяє на українській сцені 25 років і тішить глядачів своїм талантом. Автор розповідає про мистецький вечір у театрі київського «Товариства грамотності», на якому вшанували артистку [11, с.11–14].

У статті – «З поводу відносин української інтелігенції до українського театру» під авторством Зозулі, охарактеризовані українські артисти під керівництвом Саксаганського, передусім Іван Карпенко-Карий. Велику увагу автор приділяє п'єсі Карпенка-Карого «Суєта», де виразно змалювано «все безладдя життя нашої інтелігенції, яка виходить з села, випиває всі його соки, а потім кидає його в темноті, без лікаря, без вчителя, без адвоката, без вченого агронома» [5, с.9–10]. У повідомленні засуджено інтелігенцію, яка не вбачає в театрі потужного духовного чинника, закликає «українських артистів і українських інтелігентів йти на зустріч одні другим, робити спільно на полі культурної праці» [5, с.9–10].

Для детальнішого висвітлення українського театрального життя, зокрема сценічної діяльності трупи М.Садовського, маємо інформацію, яка прослідковується у двох статтях за 1906 рік з однаковою назвою – «Український театр» – ідеться про перебування трупи Миколи Садовського в Полтаві [3, с.16]. Автор – Микола Дмитрієв – повідомляє, що полтавцям випало щастя переглянути «різноманітний репертуар» української трупи Садовського: жартівливу і веселу п'єсу Любові Яновської «Лісова квітка», «Наталку Полтавку» Івана Котляревського, важку драму «Наймичка» Івана Карпенка-Карого. Велика заслуга трупи належить Миколі Садовському, який згуртував навколо себе великі таланти. А особливістю є те, що автори основну увагу зосереджували на переказі змісту, розкритті її основної думки, пошуках причин популярності, а про майстерність виконання ролі, відповідність акторської інтерпретації діючих осіб задумам драматурга, режисерські знахідки й інше майже не вели мови. Матеріали такого взірця переважно подавав М.Дмитрієв, особливо коли мова стосувалася театрального дебюту драматурга чи п'єси [3, с.16].

Відомий мистецтвознавець Людмила Дмитрова (1890–1986) у праці «Підручна книга з історії всесвітнього театру» (1929 рік) зазначала: «Театр Миколи Садовського, будучи у своїй основі реалістично-публіцистичним, не ламав театральних традицій, а лише повільно переходив до нових форм, поступово «європеїзувався». Театр Миколи Садовського своєю цілеспрямованістю орієнтувався на міщанство, що давало йому матеріальну базу, та на українську народницьку інтелігенцію, що утворювала його ідеологію [10, с.234].

Судячи з низки публікацій, спостерігаємо, що чимало місця відводив часопис матеріалам, присвяченим театральному мистецтву України. Вбачаючи в українському театрі прояв українського духу, усвідомлюючи, що українські п'єси мають вплив на українців, редакції й н и й колектив «Рідного краю» вміщували на своїх шпальтах чимало оригінальних матеріалів із історії театру. Автор Наталя Дорошенко уважно стежила за розвитком театральності життя у статтях «Дещо про українську драматичну школу» [4, с.10–11], «Спомини про першу українську трупу» Григорія Титаренка [11, с.11–14], та «Український театр» Зозулі [5, с.9–10]. Так, у публікації «Дещо про українську драматичну школу» відома артистка акцентувала проблему театральної освіти: «...Всі наші антрепренери не признають освічення артистів; для нашого артиста треба, щоб умів танцювати й співати, а про те, як він і якою мовою говорить на сцені і як розуміє ту роль, що він грає;

про те дбають мало. Чи багато українських артистів знає свою літературу, свою історію? Скільки мені не траплялось бачити по трупах українських історичних п'єс, то всі вони і в усьому не відрізняються от побутових п'єс; ставлячи історичні п'єси, зовсім не рахуються ні з тим часом, з якого п'єсу написано, ні з психологією» [7, с.5–8].

Таким чином, можна цілком упевнено сказати, що одним із джерел достовірних фактів, узагальнень, висновків, цікавих думок про український театр, про особливості його розвитку в окремий відрізок часу в певних соціально–політичних умовах (1905–1916 рр.) є часопис Наддніпрянської України «Рідний край». Розглянуті матеріали часопису досить повно відображали українське театральне життя Наддніпрянської України. Тут надруковано чимало різножанрових матеріалів, серед яких переважають рецензії. Ці публікації є важливим джерелом для окреслення тенденцій і напрямів у розвитку українського театру першого двадцятиліття ХХ ст., взірцем якого може бути творчість трупи М.Садовського. Окрім того, відзначенні публікації можуть слугувати цінним джерелом і для написання історії української театральної критики.

Список використаних джерел

1. Антонович Д. Триста років українського театру 1619–1919 / Д.Антонович; Вст. сл. авт. – Прага: Укр. гом. вид. фонд, 1925. – 275 с.
2. Ашкарєнко Г. Спомин про першу Українську трупу // Рідний край. – П, 1906. – Число 15. – С.12–14.
3. Дмитрієв М. Український театр // Рідний край. – П, 1906. – Число 38. – С.16.
4. Дорошенко Н. Децо про українську драматичну школу // Рідний край. – П, 1906. – Число 21. – С.10–11.
5. Зозуля С. Український театр // Рідний край. – П, 1906. – Число 40. – С.9–10.
6. Кисіль О. Український театр. – К., 1925.
7. Пчілка Олена «Енеїда». Музична комедія (оперета) на 3 дії (по Котляревському). Уложив Микола Садовський. Музика Миколи Лисенка // Рідний край. – П, 1910. – Число 3. – С.5–8.
8. Семенко С. Журнал Рідний край (1905–1916) – перший легальний друкований орган національної періодики Наддніпрянської України початку ХХ століття. // Потужна сила рідного слова. – П, 2005. – С.358–379.
9. Старицька–Черняхівська Л. Двадцять п'ять років українського театру. – Україна. – 1907. – октяб.
10. Степаненко Н. «Рідний край» про театральну діяльність в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ століття) // Рідний край. – П, 2011. – Число 1 (24). – С.230–235.
11. Татарин Т. Українське слово і мистецтво // Рідний край. – П, 1908. – Число 35. – С.11–14.
12. Франко І. Про театр і драматургію. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – С.240.

References

1. Antonovych D. Trysta rokiv ukrai'ns'kogo teatru 1619–1919 / D.Antonovych; Vst. sl. avt. – Praga: Ukr. grom. vyd. fond, 1925. – 275 s.
2. Ashkarenko G. Spomyn pro pershu Ukrai'ns'ku trupu // Ridnyj kraj. – P, 1906. – Chyslo 15. – S.12–14.
3. Dmytrijev M. Ukrai'ns'kyj teatr // Ridnyj kraj. – P, 1906. – Chyslo 38. – S.16.
4. Doroshenko N. Deshho pro ukrai'ns'ku dramatychnu shkolu // Ridnyj kraj. – P, 1906. – Chyslo 21. – S.10–11.
5. Zozulja S. Ukrai'ns'kyj teatr // Ridnyj kraj. – P, 1906. – Chyslo 40. – S.9–10.
6. Kysil' O. Ukrai'ns'kyj teatr. – K., 1925.
7. Pchilka Olena «Enei'da». Muzychna komedija (opereta) na 3 dii' (po Kotljarev's'komu). Ulozhyv Mykola Sadov's'kyj. Muzyka Mykoly Lysenka // Ridnyj kraj. – P, 1910. – Chyslo 3. – S.5–8.
8. Semenکو S. Zhurnal Ridnyj kraj (1905–1916) – pershyj legal'nyj drukovanyj organ nacional'noi' periodyky Naddniprojans'koi' Ukrai'ny pochatku HH stolittja. // Potuzhna syła ridnogo slova. – P, 2005. – S.358–379.
9. Staryc'ka–Chernjahiv's'ka L. Dvadcat' p'jat' rokiv ukrai'ns'kogo teatru. – Ukrai'na. – 1907. – oktjab.

10. Stepanenko N. «Ridnyj kraj» pro teatral'nu dijal'nist' v Ukrai'ni (kinec' HH – pochatok HH stolittja) // Ridnyj kraj. – P, 2011. – Chyslo 1 (24). – S.230–235.

11. Tataryn T. Ukrai'ns'ke slovo i mystectvo // Ridnyj kraj. – P, 1908. – Chyslo 35. – S.11–14.

12. Franko I. Pro teatr i dramaturgiju. – K.: Vyd-vo AN URSR, 1957. – S.240.

* * *

УДК 94(477):(470.62)»1917»

Петренко І.Є., аспірант історичного факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), vanpetrenko@yandex.ru

Становлення військово–політичних відносин України з Кубанню в 1917 році

На основі документальних і архівних джерел проаналізовано процес становлення військово–політичних зв'язків між національно–демократичними силами України і Кубані в 1917 році.

Ключові слова: Україна, Кубань, військово–політичні відносини, козацтво, революція.

Petrenko I.E., graduate history department, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kiev), vanpetrenko@yandex.ru

The formation of the military–political relations between Ukraine and the Kuban in 1917

Based on archival and published documents and materials, the author seeks to make a comprehensive analysis of the development of military–political relations between the national–democratic forces in Ukraine and Kuban in 1917. Without adequate study of this problem is impossible to form a complete and objective picture of the foreign policy of Ukraine in 1917–1921, respectively. In particular, the author examines key political contacts between Ukrainian and Kuban democratic forces, that became possible after the revolutionary changes in the Russian Empire in February 1917. Analyzed the problem of creating Ukrainian–Kuban political and military alliance, whose main objective was to fight against the Bolshevik military aggression against Ukraine and Kuban. Also analyzed the problem of the possible merger of Ukraine and Kuban in a single state in 1917 – early 1918.

Keywords: Ukraine, Kuban, military–political relations, cossacks, revolution.

Petrenko I.E., aspirant istoricheskogo fakul'teta, Kievskij nacional'nyj universitet im. Tarasa Shevchenko (Ukraine, Kiev), vanpetrenko@yandex.ru

Становление военно–политических отношений Украины с Кубанью в 1917 году

На основе документальных и архивных источников проанализирован процесс становления военно–политических связей между национально–демократическими силами Украины и Кубані в 1917 году.

Ключевые слова: Украина, Кубань, военно–политические отношения, казачество, революция.

Національно–визвольна боротьба українського народу в 1917 році підняла на одне з чільних місць проблему взаємовідносин України і Кубані. Історичний зв'язок кубанських земель з Україною, присутність у цьому регіоні великої кількості етнічного українського населення робили Кубань важливим чинником в зовнішньополітичних і військових планах українських урядів періоду революції.

Розвиток української дипломатії на сучасному етапі не може здійснюватись успішно без вивчення та узагальнення історичного досвіду міжнародної діяльності України та її дипломатичної служби в добу національно–визвольних змагань 1917–1921 років. У цьому контексті особливий інтерес становить всебічний аналіз проблеми зародження і розвитку військово–політичних відносин між національно–демократичними силами України і Кубані в 1917 році.

В українській історичній науці зазначена проблема знайшла своє часткове відображення на сторінках праць Д.Білого [5], Р.Коваля [7], В.Матвієнка [8], Р.Польового [10], В.Сергійчука [11], Д.Снегирьова [12] та ін.

Сучасна російська історична наука майже не приділяє уваги зазначеній темі, досліджуючи історію Кубані в контексті історії «єдиної і неділимї Росії» [6;9].

У зв'язку з цим, чимало аспектів з історії двосторонніх взаємин України і Кубані ще залишаються поза увагою дослідників і потребують всебічного вивчення. З огляду на це, автор у статті прагне проаналізувати процес становлення військово–політичних відносин України з демо-